Poraženci znanosti

MANCA G. RENKO

Čeprav je Literarni atlas Ljubljane *izšel pred približno enim letom, je večino medijske pozornosti dobil v zadnjem tednu, ko je bila na ZRC SAZU (raziskava in* Atlas *sta nastala pod njegovim okriljem) naslovljena peticija za njegovo novo, dopolnjeno izdajo. Podpisniki peticije avtorju* Atlasa, *dr. Marjanu Dolganu, očitajo, da je med 94 obravnavanimi književniki vanj uvrščenih le pet (!) žensk, s čimer se v slovenski znanosti nadaljuje trend diskriminacije in seksizma. Na peticijo se je odzval nosilec projekta, dr. Marko Juvan, ki je stopil v bran kolegu ter podpisnikom očital, da izvajajo skupinski pritisk na raziskovalca posameznika in s tem povzročajo administrativno upravno disciplinirane samostojnega humanističnega mišljenja.*

Pa poglejmo, kako se samostojno humanistično mišljenje, ki ga moramo braniti, zrcali v *Literarnem atlasu Ljubljane*.

Sestava atlasa je nedvomno zahtevno delo. Ne le da zahteva celega človeka, zahteva več celih ljudi. V tem bi lahko videli atlasov prvi problem: kako je mogoče, da ga je (za kartografijo sta poskrbeli Jerneja Fridl in Manca Volk) spisal en sam človek? Četudi bi z enako (znanstveno?) suverenostjo lahko pisal o književnikih srednjega veka in modernizma, obstaja temeljni problem drugje: kako lahko en sam človek določi, kaj je pomembno in kaj ni? Kako lahko en sam človek zaokroži zbirko določene stroke, malone postavi kanon, ne da bi o tem na dolgo in široko razpravljal, se prepiral, raziskoval, se posvetoval in dvomil? Odgovor na to vprašanje dobimo v uvodu: »V *Atlasu* prevladujejo slovenski književniki, ki so, večinoma bolj po imenih, splošno znani, ker so del šolskega pouka.«

Pardon? Od kdaj je to metodološki argument za izbor avtorjev? Ali ni poanta znanosti v prevpraševanju kanona, v razmisleku o tem, kaj bi v šolskem pouku moralo biti, in ne, kaj je že? Ali ni znanost tista, ki pronica v šolstvo in ne obratno? Virginia Woolf v *Lastni sobi* pravi, da o kontroverznih temah, kar spol zagotovo je, težko govorimo resnico; človek zmore govoriti le o mnenjih in o tem, kako smo si jih ustvarili, ponudi lahko samo odsev svojega pogleda na omejitve, predsodke in značilnosti. Dr. Marko Juvan v svojem pismu podpore *Atlasu* pravi drugače, in sicer da je znanost zavezana režimu resnice. Sama si ne želim tako totalitarne znanosti, še več, bojim se je. Če čemu, bi morala biti znanost, sploh pa humanistika, zavezana večnemu dvomu, najprej o sebi in nato o stvareh, ki nas obdajajo. Nobena ugotovitev nikoli ni (do)končna, je le skromen prispevek k boljšemu razumevanju sveta. Tako bi si vsaj želela razumeti samostojno humanistično mišljenje.

In ker se avtor *Atlasa* v uvodu ravno zateka k (osnovnošolskemu? srednješolskemu?) pouku, bi rada dodala še to: tega pouka sem bila deležna tudi sama. Tudi sama sem v dvanajstih letih izobraževanja, ko je bila slovenščina, sploh pa književnost, najljubša stvar, ki sem je bila v šoli kdajkoli deležna, naletela na manj kot deseterico avtoric. Čeprav sem se, vsaj od prvega letnika gimnazije, najbrž pa tudi že prej, označevala za feministko, sem živela v intimnem prepričanju, da ženske ne zmorejo napisati dobrega literarnega dela. Nihče mi ni povedal, da se genij ne rodi, da genij to postane, nihče mi nikoli ni pojasnil, da ženska potrebuje denar in lastno sobo, vsaj ne na način, da bi to resnično razumela. Ko sem bila stara šestnajst let, sem oboževala Sartra, če bi imela priložnost, z nič manjšim užitkom ne bi brala Simone de Beauvoir, po kateri sem segla šele mnogo pozneje, v letih, ko me nič več ni zadelo tako, kot me je zadevalo, ko sem bila najstnica. Če bi, ne le jaz, ampak tudi moje sošolke in sošolci, v gimnaziji obravnavali Virginio Woolf, Marguerite Yourcenar, Marguerite Duras, Sylvio Plath, Agoto Kristof, George Eliot, Mileno Mohorič, Lili Novy in mnoge druge, bi naš svet postal polnejši, bolj zaokrožen, resničnejši. Ampak jih nismo. Po dvanajstih letih pouka slovenščine je v nas odzvanjal glas moškega avtorja, genija, bohema in razsodnika; v 21. stoletju nam nihče ni namignil tistega, o čemer je Poullain de la Barre govoril že v 17. – da je treba podvomiti o vsem, kar so o ženskah napisali moški, saj ti razsojajo v lastni pravdi.

Vsa nadaljnja argumentacija dr. Dolgana in dr. Juvana, ki primanjkljaj žensk v *Atlasu* opravičujeta s pomanjkanjem časa, gradiva, podatkov … je odveč. Odveč je pisati, da bi si poleg Vladimirja Bartola geslo (in ne le omembe!) v *Atlasu* zaslužila tudi njegova mama Marica Nadlišek, o kateri je gotovo na voljo dovolj gradiva. Odveč je opozarjati, da ženska, ki je urejala prvi slovenski ženski časopis, za narod ni nič manj pomembna od denimo Jerneja Basarja (1683–1738), ki si je geslo zaslužil s tem, da je izdal zbirko 52 slovenskih nedeljskih pridig. Težko tudi verjamem, da na voljo ni dovolj gradiva o Angeli Vode, Mileni Mohorič ali Vidi Jeraj, če naštejem le tiste tri, ki mi prve padejo na pamet.

Dr. Marjanu Dolganu sicer lahko priznamo, da so gesla o petih obravnavanih ženskah izčrpna, mestoma morda celo preveč. Bralec tako izve, da je Mira Mihelič veljala za eno najlepših žensk v Ljubljani. Ob 89 književnikih, ki so sicer zbrani v *Atlasu*, sem pogrešala podatek, kateri od njih je veljal za najlepšega? Ali znanost, zavezana režimu resnice, meni, da pri moških to ni tako pomembno kot pri ženskah? Tudi pri Lili Novy lahko preberemo, da

je bila čedno dekle. Zofka Kveder te sreče očitno ni imela, za povrh pa je veljala, kot izpostavlja dr. Dolgan, za prenapeto emancipistko in celo največjo sovražnico moških. To, da ji je Ivan Cankar z Dunaja pisal, kako da je ena sama ženska vredna več kot ves gnili moški zarod, je očitno manj pomembno.

A pomanjkanje in obravnava žensk nista edini problem *Atlasa*. Njegov osrednji problem je, da se ne more opredeliti za lastni žanr. Po eni strani hoče biti suhoparno atlasovski, po drugi strani pa z dikcijo, besediščem, naborom tem in argumentacijo spominja na navijaški ton katerega od slovenskih tednikov, ki ne skrivajo simpatiziranja s politično desnico. Skuša biti znanstven in komunikativen hkrati, pri čemer se mu včasih kaj posreči, velikokrat pa mu tudi spodleti. To se krasno zrcali v detajlih: ob omembi Josipa Vidmarja denimo lahko preberemo, da je bil politik komunističnega režima, ob Dušanu Pirjevcu, da je bil medvojni funkcionar, ki ga spremljajo govorice o medvojni nasilnosti, Leon Rupnik pa je opisan le kot takratni ljubljanski župan in general. Izvemo tudi, da so Oton Župančič, Pavel Golia, Juš in Ferdo Kozak, Josip Vidmar ter Lili Novy v 30. letih simpatizirali s komunizmom in stalinistično Sovjetsko zvezo ter kolaborirali s komunisti, ki so pripravljali revolucijo v Jugoslaviji. Leonu Rupniku, sicer nedvomno tragični in zapleteni zgodovinski osebnosti, kolaboracije očitno ne moremo očitati tako zlahka. Nekatere fraze so dr. Dolganu tako všeč, da jih ponovi vedno, ko ima le priložnost – če govori o Osvobodilni fronti, dosledno prida še trojanski konj komunistične partije pri izvedbi njene revolucije. Brez izjeme. Da ne bi slučajno pozabili.

A pustimo tendenciozne okraske ob strani, zamižimo na eno oko in recimo, da gre za stvar sloga in osebne note. Tega pa žal ne moremo reči za brutalne zgodovinske poenostavitve, vredne kvečjemu navijaškega publicističnega žargona. Ko dr. Dolgan piše o odi Stalinu Mateja Bora, denimo moralizatorsko zaključi: »V odi avtor samozvano v imenu vseh Slovencev oznanja privrženost sovjetskemu diktatorju in prepričanje, da jih bo prav ta odrešil 'tiranov', čeprav je Stalin po tiranstvu in številu pomorjenih enak Hitlerju.« Pozabimo, da je poved nerodna in se ob prvem branju zdi, da gre za Borovo trditev. Sporno je predvsem to, da totalitarizmov, kakor tudi groze na splošno, med seboj ne moremo primerjati. Primerjati stalinizem in nacizem je z zgodovinskega, pa tudi s širšega humanističnega vidika, nesmiselno. Lahkotnost tovrstnih poenostavitev je strašljiva, sploh če se pojavljajo v delu, zavezanemu režimu resnice. Tovrstne primerjave in navijaštva vodijo do relativizacije groze; resnične groze namreč ne moremo primerjati z ničemer, ker je svet zase. In nenazadnje, kaj imajo pavšalne zgodovinske poenostavitve iskati v *Literarnem atlasu Ljubljane*?

Včasih se zdi, da bi v humanističnem mišljenju dr. Dolgana ideologija nadvladala empatijo. Tako lahko beremo: »Ponikvarjeva je pričakovala Kajuhovega otroka, ki ga je v začetku 1943 v zaporu izgubila. Ko je bila v zaporu, sta si smela dopisovati, kar je bilo v primerjavi z zapori, ki jih je odprla po II. svetovni vojni oblast, ki jo je Kajuh pomagal vzpostaviti, razkošje.« Čemu primerjava? Zakaj bi bilo za osebno tragedijo ženske, ki je živela v brutalnem času, pomembno, kakšni so bili drugi zapori, zapori, ki z njo in njenim življenjem niso imeli ničesar? Je bilo razkošje, da je mlada, prestrašena, osamljena, v zaporu splavila? Še več, zakaj mladega Kajuha, ki ni dočakal konca vojne, vpletati v povojni režim?

Jasnih ideoloških sporočil v *Atlasu* kar mrgoli: ob geslu o Petru Božiču tako lahko beremo o Hudi jami, ob Tomažu Hrenu in požigu protestantskih knjig pa se dr. Dolgan sprašuje, kdaj bo MOL postavila spominske plošče pred stavbami, ki simbolizirajo komunistični režim, glavnega uničevalca slovenske literature. Odveč je poudarjati, da ima Peter Božič s Hudo jamo toliko skupnega kot Tomaž Hren s komunisti.

Ni problem v tem, da dr. Marjan Dolgan obračunava s komunizmom. Problem je, da si je za mesto obračunavanja izbral *Literarni atlas Ljubljane*. Še večji problem je, da je njegovo obračunavanje površno in nedosledno, zaradi česar ga ne moremo videti kot prispevka k znanosti ali humanistiki, marveč kvečjemu kot prispevek k poglabljanju kulturnega boja.

Dr. Marko Juvan piše, da so zadnje, kar znanstveniki potrebujejo, moralistični apeli dobro mislečih in razumnih ljudi. Morda bi morali stvar zasukati: zadnje, kar potrebujejo dobro misleči in razumni ljudje, so moralistični (in pokroviteljski) apeli znanstvenikov. Včasih je največ, kar lahko naredimo za znanost, da priznamo lastno zmoto. Ob tem upamo, da nam bo naslednjič spodletelo nekoliko bolje. V znanosti ni zmagovalcev, vsi smo večni poraženci.×

Obiščite **www.airbeletrina.si** in preberite več kakovostnih člankov s področja kulture in družbe.

airBeletrina